

XIX a., kovų su sukilėliais metu, carinės Rusijos kariuomenė šalia kelio buvo įsirengusi blokpostą; iš jo beliko liekanos. Sankasos yra strategiškai geroje vietoje, nes 100 m į V nuo jų kelias kerta užpelkėjusį upelį, jungiantį du nedidelius ežerus. 1984 m. per šią vietą tiesiant naują kelią aptiktas medinių rąstų paklotas.

Vykintas Vaitkevičius, Gintautas Zabiela

The archeological values uncovered in 1996–1997

During the archeological survey carried out in 1996–1997 in different Lithuanian places a few so far unknown archeological sites were found: the old Krištapiškis settlement (Prienai dc.), Palatavis hill-fort (Anykščiai dc.), unfortified Rupetai settlement (Rokiškis dc.), Ramoškos barrow (Šalčininkai dc.), Stirbaičiai barrow (Plungė dc.). Five unknown find spots of hoards, dated to the Middle and Modern Ages, and a few find spots of stone axes were recorded.

Gintautas Zabiela, Vykintas Vaitkevičius

Archeologijos paminklų žvalgymas Žemaitijoje

Vakarų Lietuvos archeologijos paminklai ir objektai žvalgyti sprendžiant konkrečias mokslo problemas. 1996 m. LII buvo užbaigtos Pilėnų pilies paieškos, pradėtos 1995 m. (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 350–353). 1997 m. lankytos žinomos ir spėjamos kryžiuočių bei Livonijos ordino piliavietės. Kartu buvo ieškoma naujų archeologijos paminklų ir sakralinių bei mitologijos objektų, aplankyti kai kurie žinomi archeologijos paminklai. Ekspedicijos metu paaiškėjo, jog tebėra neregistruota gana daug padavimais apipintų akmenų, šventais laikomų šaltinių.

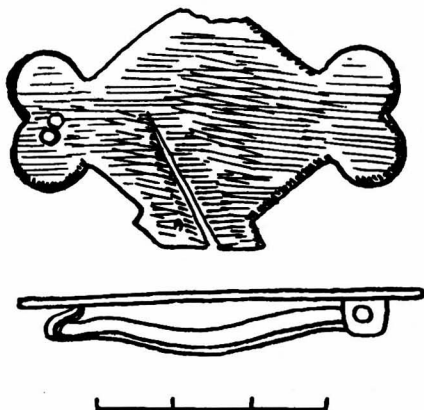
Ieškant Pilėnų pilies vietos žvalgyti 6 vėlyvi piliakalniai Šilalės, Tauragės ir Raseinių raj. Jų aikštelės buvo tikrinamos su metalo detektoriumi. **Simėnų piliakalnio** (Šilalės raj.) aikštelės pakraštyje, ties skardžiu, rastas 3,2 cm skersmens žalvarinis lietas žiedas su pynimo imitacija, datuojamas

XIII–XIV a. Jis patvirtina piliakalnio vėlyvumą, tačiau neleidžia jo tapatinti su Pilėnais, nes aikštelėje aiškesnio kultūrinio sluoksnio nėra. Kitas rimtesnis pretendentas į Pilėnų vietą – **Ivangėnų piliakalniai** – yra Karšuvos pilies vieta, tai liudija šalia esantis Karšuvos kaimas. Karšuvos pilis stovėjo Ivangėnų pirmajame piliakalnyje, įrengtame atskiroje kalvoje. Jo 40x35 m dydžio aikštelė nuo sausumos apsaugota 4 m aukščio pylimu. Antrasis Ivangėnų piliakalnis tėra pirmojo priešpilis. Taigi po dviejų Pilėnų pilies paieškų sezonų realiausia šios pilies vieta liko Ižiniškių piliakalnis.

Iš 14 medinių pilių, XIII–XIV a. Lietuvos teritorijoje pastatytų Ordino, tik 3 vietose išliko piliavietės (Kalnėnai – 1336–1384 m. stovėjusio Georgenburgo vieta, Veliuonos Pilaitės – 1336–1341 m.? Bajenbergo? vieta, Seredžiaus Palocėliai – 1336–1338 m.? Marienburgo ir 1406–1409 m. Dubysenburgo vieta). 1997 m. lokalizuota antrosios Ordino pilies Lietuvos teritorijoje – Georgenburgo (1259–1260) vieta. Tai dabartinis **Vilkų Lauko Kuplės piliakalnis** (Šilalės raj.). Trečdalis jo aikštelės yra nuplovusi Jūros upė. Likusioje dalyje esama kultūrinio sluoksnio. Aikštelėje rasta lipdytinė šukė, 1,1 cm ilgio, 9x9 mm storio keturkampis žalvarinis karolis. Į P nuo piliakalnio, kitapus upelio, aptikta papėdės gyvenvietė. Maždaug 100x100 m plote yra iki 30 cm storio kultūrinis sluoksnis su degusiais akmenimis, degėsiais, molio tinku, lipdytine keramika. Christmėmelio pilies (1313–1328) vieta **Skirsnemunėje** (Jurbarko raj.) buvo Nemuno saloje; vėliau sala susiliejo su dešiniuoju krantu Nemuno ir Talkoto upelio santakoje. Pilies liekanas galutinai nuplovė 1946 m. didysis Nemuno potvynis. Vindburgo pilies (Šilutės raj.), statytos 1360 m. **Ventės** rage, vieta greičiausiai yra apsemta Kuršių marių. Žvejai pasakoja, kad apie 150 m į V nuo dabartinio marių kranto, maždaug 2 m gylyje, tinklai kabinasi už akmenų. 1989 m. pilies liekanų buvo ieškota labiau į PV (žr. *ATL 1988 m.*, V, 1990, p. 209–210). Kitose vietose kryžiuočių pilių vietų nebėra arba jos tiksliau nelokaluotos. **Vikūnų piliakalnis** (Kauno raj.) yra vienintelis išlikęs ne Ordino statytas motas Lietuvoje. Ant 4 m aukščio supiltos kalvos su maždaug 10 m skersmens aikšte stovėjo bajoro Ivano namas; jis sudėgintas 1365 m.

Aptikti keli nauji archeologijos paminklai. **Naujojo Obelyno dvarvietė** (Šilalės raj.) yra 1,1 km į P nuo Balsių–Upynos kelio, 550 m į R nuo

gamybinio komplekso pastatų, į V nuo per kaimą vedančio kelio, išeinančio į Balsių–Upynos kelią. Dvarvietė užima apie 200x100 m dydžio plotą – čia esančios nemažos aukštumos P dalį, nuolaidėjančią P kryptimi per 4–5 m. Visa jos teritorija yra Obelyno gyventojų išsidalyta daržais ir dirbama. Paviršiuje rasta atsitiktinių radinių: puodyninių bei žaliai glazūruotų plokštinių koklių fragmentų, žiestosios paprastos ir glazūruotos keramikos, stiklinių indų šukių, geležinių vinių, plytelių fragmentų. Vietos gyventojų pasakojimu, ant kalno buvo rūšys, o pakalnėje – tvenkinys bei jauja. Apie 1965 m. dvarvietės žymės sunaikintos. Upynos muziejuje (Šilalės raj.) saugoma K. Lovčiko dvarvietėje surinkta glazūruotų bei neglazūruotų koklių kolekcija. Obelyno dvarvietę reikia datuoti XVII–XVIII a. Istorikškai tai yra Obelyno dvaro vieta. **Pakalniškių kapinynas** (Jurbarko raj.) yra Nemuno dešiniojo kranto slėnio aukštumoje, iš R atskirtoje Šakio upelio griovos, į P nuo E. Čelkonienės sodybos, maždaug 40x30 m dydžio plote, dirbamame lauke. Kapinynas Milžinkapio vardu minimas 1935 m. Lietuvos žemės vardyno anketose. E. Čelkonienės pasakojimu, jos tėvas P. Bartninkas 3trečiajame dešimtmetyje, ardamas Milžinkapį, rasdavo daug akmenų, kartą atkasė žmogaus („milžino“) ir žirgo griaučius su žalvariu puostomis kamanomis. Kamanų apkalus bei kitus surastus dirbinius E. Bartninkas perdavė Veliuonos klebonui. Kapai, atrodo, yra gana giliai, nes suarto lauko paviršiuje rasta tik kelių žmogaus galūnių kaulų fragmentų. Į ŠR nuo 1977–1984 m. tyrinėto Plinkaigalio kapinyno (Kėdainių raj.), apie 1 ha plote, yra **Plinkaigalio neįtvirtinta gyvenvietė**. Iki 50 cm storio kultūriniam sluoksnyje aptikta lipdytinės lygiu paviršiumi keramikos, akmeninis trintuvas. Gyvenvietė sudaro vieną kompleksą su Plinkaigalio–Pašušvio kapinynu (tikriausiai tai turėjo būti vienas kapinynas) bei Plinkaigalio piliakalniui. **Vėžininkų neįtvirtinta gyvenvietė** (Šilutės raj.) yra Nemuno ir Jūros santakoje, Jūros kairiajame krante. Apie ją pranešė V. Šimėnas. Gyvenvietė įeina į kitame Jūros krante esantį stambų I tūkstantmečio pabaigos–XIII a. Šereiklaukio archeologijos paminklų kompleksą. Maždaug 200x200 m dydžio plote, apimančiame čia esančią iki 2 m aukščio kalvą, rasta titnago skelčių, lipdytinės keramikos, XVII–XX a. sodybos liekanų. Įdomus radinys yra XII a. žalvarinė segė (pav. 64). Atrodo, kad šioje vietoje žmonių buvo gyventa nuo akmens amžiaus.

Pav. 64. Žalvarinė plokštelinė segė iš Vėžininkų gyvenvietės.

Fig. 64. Bronze brooch from Vėžininkai settlement.

Atskiri žinomi archeologijos paminklai pasipildė jų sudedamosiomis dalimis. Į R ir Š nuo **Ambraziškių piliakalnio**, į Š nuo **Pilsupių piliakalnio** (abu Kėdainių raj.), ariamų dirvų paviršiuje, aptikta lipdytinės lygiu paviršiumi keramikos, o tai rodo čia buvus šių piliakalnių papėdžių gyvenvietes. Į R ir Š nuo **Pabalčių piliakalnio** (Raseinių raj.) yra papilys. Tai maždaug 80 m ilgio Š–P kryptimi bei 30 m pločio lygiu paviršiumi dirvonuojanti aikštelė. Nuo papėdės gyvenvietės, esančios R, papilys atskirtas šlapia dauba bei už jos kylančiu iki 2 m aukščio stačiu šlaitu. Greičiausiai čia yra buvusio papilio griovio bei pylimo liekanos, kurios ŠR dalyje labai suardytos. Ariamoje papėdės gyvenvietės dalyje matyti išverstas tamsus kultūrinis sluoksnis. Pabalčių piliakalnyje bus stovėjusi 1358 m. minima Milžovės pilis (greta yra Milžuvėnų kaimas). Tvarkant 1980–1982 m. tyrinėtą **Pagrybio kapinyną** (Šilalės raj.) su metalo detektoriumi aptikti keli archeologiniai dirbiniai iš suardytų kapų. Tai žalvarinių papuošalų fragmentai: apgalvio apkalas, įvijinis žiedas, 4 lankinių segių fragmentai, storagalė apyrankė, juostinės apyrankės fragmentas, pora apgalvio plokštelių ir skirstiklis, apskritas apkalas, geležinio lazdelinio

smeigtuko dalis, lipdytinė šukė. Greta gyvenančio P. Peleniaus vaikai padovanojo geležinį siauraašmenį kirvį, kurį jie prieš kelerius metus iškasė kapinyne. Iš aptiktų dirbinių išsiskiria du radiniai. Kapinyno Š dalyje rastas 1616 m. Vokietijos (Šventosios Romos imperijos) Alberštato vyskupijos Kristijono II 1616 m. grašis – pirmas tokių metų Alberštato grašio radinys Lietuvoje. Pasak E. Ivanausko, tai atsitiktinis radinys. Centrinėje tyrinėto ploto dalyje, 35 cm gylyje, aptiktas geležinis įmovinis kirvis, jis gulėjo ašmenimis į V greta dešiniojo blauzdikaulio. Atrodo, kad šioje vietoje išlikę netyrinėtų kapų. Visi Pagrybio kapinyno teritorijos tvarkymo metu surinkti dirbiniai datuojami V–VI a.

Bene daugiausiai fiksuota sakralinių mitologinių objektų. **Gudirvių akmuo** (Šilalės raj.) buvo į PR nuo Gudirvių kapinyno. Prasidėjus melioracijai, akmenį į savo sodybą Upynoje, S. Dariaus ir S. Girėno g. 3, prie įvažiavimo perkėlė K. Lovčikas. Akmuo – 1,35x0,9 m dydžio, iki 48 cm aukščio smulkiagrūdis melsvas granitas. Prie pat jo krašto yra dvi besijungiančios duobutės, laikomos Kristaus pėda. „Pėda“ yra 5,5–6 cm pločio, 17 cm ilgio, 2 cm gylio. Mažesnioji iš dviejų „pėdos“ duobučių yra 5x7 cm dydžio, antroji – 7x8 cm. Pastaroji 5 cm pločio grioveliu jungiasi su akmens kraštu. Žmonės sakydavo, kad „pėda“ akmenyje esanti mažo Jėzuliuko pėdelė. **Jučionių Karalaitės akmuo** (Kauno raj.) yra Kulautuvos girininkijos 22 masyvo kvartalo Nr. 169 R dalyje, 80 m į ŠV nuo Kulautuvos kapinių ŠR kampo ir kelio į Kulautuvą (atsišakojančio iš Kauno–Jurbarko kelio), dešiniajame Nerėpos upelio krante. Vadinamasis Karalaitės akmuo stovėjo Nerėpos upelyje, prie Nerėpos ir šaltinio santakos. Akmuo buvęs didelis, „žmogaus pavidalo“. Pokario metais suskaldytas ir panaudotas statyboms. Apie Karalaitės akmenį buvo pasakojama, kad tai esanti iš liūdesio suakmenėjusi mergina, o šaltinis esąs jos ašaros. Iš seno vietovėje prie šaltinio (kai kada vadinamoje Milžinkapiu) stovėjęs kryžius. Šaltinis lankomas ir dabar, prie jo rasta juostelių nuo gėlių ir puokščių. **Kaušų akmuo** (Šilalės raj.) yra tarp Kaušų ir Šliužų, 200 m į PR nuo Šliužų Pilalės, į PV nuo liepto per Akmeną ties D. Ivanausko sodyba. Akmuo – 2,95 m ilgio Š–P kryptimi, 2,5 m pločio R–V kryptimi, smulkiagrūdis raudonas granitas su balkšvais intarpais. Jo R kraštas kaip nukirstas. Pats akmuo iki 1,65 m aukščio. Viršuje, 20 cm į P nuo Š akmens krašto, akmuo turi iškaltą

trikampę, į dugną smailėjančią, 24–25 cm gylio įdubą. Viršuje ji 55 cm ilgio ŠR kraštine, 75 cm – P, 83 cm – ŠV. Įdubos centras yra 33 cm statmenai nuo ŠV kraštinės vidurio. 10 cm į ŠR nuo įdubos yra maždaug 15 cm skersmens, nudaužtu V kraštu, 7 cm gylio duobutė. Nuo įdubos į R eina 1,05 m ilgio, 26 cm pločio, iki 9 cm gylio natūralus lovys, žemėjantis į R ir besibaigiantis prie akmens R krašto. Dabar akmuo guli 0,8 m nuo kairiojo Akmenos kranto, o kažkada upės vanduo tekėjo iš abiejų akmens šonų, taigi, akmuo buvo upėje. Apie akmenį pasakojama, kad senovėje žmonės prie jo meldavosi ir aukodavo aukas, vėliau užpykę kunigai liepė akmenį nuritinti į Akmeną. **Keberkščių akmuo** (Šilalės raj.) yra 800 m į ŠV nuo Šilalės–Pajūrio kelio, 30 m į R nuo Ilgočio upelio kairiojo kranto, jo slėnyje esančioje vietovėje, vadinamoje Juškevičiaus skardžiu. Akmuo – netaisyklingo daugiakampio formos, 4,4 m ilgio ŠR–PV kryptimi, 4 m pločio ŠV–PR kryptimi vidutinio stambumo rausvas granitas. Jis vidutiniškai 1 m aukščio, aukščiausioje ŠV dalyje – iki 2,2 m aukščio. Akmens ŠR dalis nuskelta, skaldymo kalnu žymių matoma visoje akmens Š dalyje. Pasak padavimų, ant akmens linksmindavosi šeši velniai, pasivertę katinais, ir raganos iš netolimo Raganynės miško. **Kernavės Velnio akmuo** (Kauno raj.) yra Kulautuvos girininkijos 22 masyvo kv. Nr. 167 PR dalyje, 930 m į P nuo Kauno–Jurbarko kelio, 120 m į V nuo kolektyvinių sodų V ribos, 6 m nuo Prokupio dešiniojo kranto, jo vingyje į R. Čia į Prokupį iš ŠR įteka Alunta (ar Traku) vadinamas upelis. Iš visų pusių šią santaką, ir kartu akmenį, supa aukšti (iki 15 m aukščio) griovų šlaitai. 4,7 m ilgio (Š–P) ir 3 m pločio (R–V) duobėje yra išlikusi 2,6x1,2 m dydžio per kelis cm iš žemių kyšanti apatinė akmens dalis. Akmuo – vidutinio stambumo rausvas, vietomis su baltais intarpais granitas. Didžiausia akmens dalis, pasak vietos gyventojų, nuskelta 1833 m., darant akmeninius laiptus Raudondvario bažnyčiai. Tačiau ir po to akmens likusi labai didelė dalis („ten ant jo keturiose kadrilį galėjo šokt“); apie 1940 m. ji buvo sunaudota Kauno–Jurbarko keliui tiesiti ar taisyti. Tada buvo išvežta 12 m³ akmens. Pasak padavimų, akmuo esąs Velnio („po akmeniu yra net Liucipieris su lenciūgu prirakytas“), čia žmonėms vaidendavosi. Be to, vietos gyventojai Juškytei sapne tris kartus buvo liepta atkelti akmenį ir išvaduoti ten prasmegusį dvarą. **Pailgočio akmenys** (Šilalės raj.) yra 470 m į PR nuo tilto per Ilgočio

upelį Šilalės–Pajūrio kelyje, 450 m į Š nuo Barboravos dvaro, 100 m į PR nuo Pailgočio palivarko vietos. Dešiniajame Ilgočio krante guli du pilkai rausvo smulkiagrūdžio granito akmenys, tarp kurių 2,8 m tarpas. P akmuo 2,9 m ilgio ŠR–PV kryptimi, 1,2 m pločio prie pagrindo, 0,75–2 m aukščio. Š akmens viršus šiek tiek nuolaidėja į ŠV. Pats akmuo 2,6 m ilgio bei 0,8–2 m pločio. Pasak padavimų, vieną didelį akmenį į dvi dalis padalijo Perkūnas, kai trenkė į ant akmens sėdėjusį Velnią. **Pakalniškių Deivių akmuo** (Jurbarko raj.) buvo tarp gilių griovų, Šakio ir Šakutės upelių santakoje, mažoje smėlio salelėje. Akmuo buvo nemažas, lygiu plokščiu viršumi; pasakota, kad tai deivių akmuo, jos čia būnančios, pasirodančios, skalbiančios. Akmenį, statydamas gyvenamąjį namą ant Šakutės kranto, prieškaryje suskaldė P. Bartninkas. **Pakoplyčio akmuo** (Šilalės raj.), vadinamas Laumių akmeniu, yra 550 m į ŠV nuo Pakoplyčio kaimo kapelių. Ties Gegrugynės vietove iš Akmenos upės kairiojo upės kranto kyšo Laumių akmens P dalis. Akmuo – netaisyklingos formos, 2,1 m ilgio ŠV–PR kryptimi, 1,8 m pločio, vidutinio stambumo rausvai pilkas granitas, nuo upės dugno pakilęs apie 2 m. Pasak padavimų, akmuo esąs laumių, kurios čia ateinančios skalbtis.

Gvaldų (Drungeliškės) šaltinis (Šilalės raj.) yra į PV nuo Jūros ir Aitros santakos, apie 300 m į V nuo Jūros dešiniojo kranto, į Š nuo Telšės upelio, P miško Gvaldų–Grimzdų (Lembo) kelio pusėje, 20 m į PV nuo vadinaimosios Drungeliškės koplyčios, kuri garsėja stebuklinga Jėzaus Nazariečio statula, apsireiškusia ant švento akmens (kaip tik ant to akmens greičiausiai ir pastatyta pati koplyčia). Šaltinis laikomas stebuklingu, jo vandeniu žmonės gydosi ligas, nešasi vandens namo. **Jučionių šaltinis** (Kauno raj.) yra Kulautuvos girininkijos 22 masyvo kvartalo Nr. 169 R dalyje, 80 m į ŠV nuo Kulautuvos kapinių ŠR kampo ir kelio į Kulautuvą (atsišakojančio iš Kauno–Jurbarko kelio), dešiniajame Nerėpos upelio krante. Šaltinis trykšta iš nedidelės daubos-cirko aukštumos šlaite, teka PR kryptimi (170°) ir už 15 m įteka į Nerėpą. Iš seno vietovėje prie šaltinio (kai kada vadinamoje Milžinkapiu) stovėjo kryžius. Šaltinis lankomas ir dabar, prie jo esama juostelių nuo gėlių ir puokščių. **Kaltinėnų šaltinis**, vadinamas Magduše (Šilalės raj.), trykšta miestelio V dalyje, lomelėje už 15 m į PR nuo Juozo Tverijono sodybos gyvenamojo namo, 5 m į P nuo Kapų gatvės.

Be šio šaltinio, lomelėje trykšta keletas šaltinių, jie susilieja į vieną ir nuteka į P–PR. Čia esama ir 4 pieninės vandentiekio šulinių. Šaltiniai upelių nuteka P–PR kryptimi, maždaug už 0,5 km (už miestelio) išsilieja pievose. Šaltinio vanduo labai vertinamas, laikomas gydymoju, gerinančiu sveikatą.

Pailgočio šaltinis (Šilalės raj.) išteka maždaug 230 m į Š nuo buvusio Biržiškų ūkio, 250 m į R nuo Pajūrio–Šilalės kelio. Šaltinis teka V kryptimi ir maždaug už 250 m, Pajūrio–Šilalės kelio R pusėje, suformuoja šlapią lomelę. Prieš supilant žvyrkelį, vanduo tekėdavo į Ilgotį. Šaltinio vandens šventumo priežastimi nurodoma tai, jog šaltinis teka „iš rytų”. **Pakalniškių šv. Morkaus šaltinis** (Jurbarko raj.) trykšta griovos viršuje, kuri veda į Šakutės upelį, už 25 m į Š nuo P. Bartninko (dabar – E. Čelkonienės) ūkiniu pastatų. Ištryškęs šaltinis patenka į įrengtą šulinį. XIX a. pabaigoje ir XX a. pirmojoje pusėje šio šaltinio vanduo garsėjo savo nepaprastomis savybėmis, buvo lankomas aplinkinių kaimų gyventojų. Atėjusios rytą prie šaltinio, moterys laukdavo saulės tekėjimo ir tada vandeniui prausdavo akis, nešdavosi vandens namo. Šaltinio šventumas buvo motyvuojamas tuo, jog jis teka R kryptimi („prieš saulę”, „prieš saulėtekius”). Čia, kaip ir prie akmens upelių santakoje, taip pat lankydavosi deivės. XIX a. šioje vietoje stovėjo Šv. Morkaus kryžius, tad šaltinis buvo pavadintas Šv. Morkaus vardu. **Palazduonio šaltinis** (Kauno raj.) yra Vilkijos girininkijos miškų 1 masyvo kvartalo Nr. 6 P pakraštyje, 350 m į R nuo Seredžiaus–Čekiškės kelio, 650 m į ŠV nuo Butvilonių piliakalnio, 200 m į ŠV nuo Lazduonos upės dešiniojo kranto. Dauboje-cirke trykšta 6 stipresnės versmės (matyt, jų būta daugiau, bet užakusios), kurių vanduo tuojau susirenka į vieną upelį ir nuteka PR kryptimi (170°). Šulinys įrengtas virš pagrindinės, stipriausios versmės. Aukščiau jos, aukštumoje už 12 m į ŠV, stovi mūrinė koplytėlė su Kristaus ir Marijos statulomis. Senoji koplytėlė, statyta pačioje XX a. pradžioje, buvo nuversta pokario metais. Kryželis įkeltas ir į eglės ties šuliniu. Prieškaryje šaltinį žmonės labiausiai lankydavo vykdamai į atlaidus Seredžiuje, Čekiškėje. Šaltinio vandeniui praustis, vandens parsinešti visada ateidavo ir ligonių. Daugiausia buvo gydomos akys, vanduo taip pat geriamas, laikomas šventu („šaltinis turi ir šventos reikšmės”). **Simėnų šaltinis** (Šilalės raj.) yra apie 15–20 m į PV nuo Lembartų sodybos ūkiniu pastatų. Iš Ančios slėnio dešiniojo kranto aukštumos skardžių teka trys dideli šaltiniai; jie papėdėje suteka į vieną.

Toliau šaltinio vanduo XIX a. buvo panaudotas žuviveisos tvenkiniams (dabar jie apleisti). Aukščiau tos vietos, kur šaltiniai susilieja, iš seno stovi kopytlėlė su šv. Jono Nepomuko ir kitomis statulėlėmis. Šaltinio šventumas aiškinamas tuo, jog jis teka „į rytmečius“. Už 350 m į PV nuo šaltinio – Simėnų piliakalnis. **Veliuonos šaltinis** (Jurbarko raj.) yra Nemuno dešiniojo kranto aukštumos šlaite, į P nuo Vytauto g. (ties namu Nr. 36), apie 30 m pločio (R–V) daubos dugne. Čia įrengti du šuliniai, šalia jų trykšta dar kelios versmės. Susirinkęs šaltinių vanduo viena srove bėga į P, Nemuno link. Pasakojama, kad čia skalbdavosi laumės, praeivius lydėdavo velniai, o pačioje XIX a. pabaigoje B. Džiaugienės iniciatyva (jai sapne buvo paliepta) čia buvo pastatytas šv. Jono Nepomuko kryžius. „Vanduo esąs gydomas, ypatingai gelbsti akims“.

Kulautuvos Alka (Kauno raj.) vadinama Nemuno pakrantės pieva į P nuo Kulautuvos, tarp Kranto g. ir Nėmuno. Skirtingai nurodomas jos plotas: nuo 2 iki 20 ha. Greičiausiai ta pati Alka prieškaryje minima ir Virbaliūnų adresu. Į ŠV nuo Alkos surastas VIII–XIV a. kapinynas su degintiniais žmonių ir griautiniais žirgų kapais. **Pajūralio dauba** (Šilalės raj.). Daubos vieta skirtingai nurodoma gausiuose jos aprašymuose nuo pat XX a. pradžios. Ekspedicijai Pajūralio gyventojas – kilęs iš Kadagnų – D. Jankauskas nurodė daubą 1,2 km nuo Pajūralio, kelio Pajūralis–Sauslaukis Š pusėje, nedidelėje aukštumoje, miške. Dauba 15 m ilgio (ŠR–PV) ir 10 m pločio (ŠV–PR), vidutinio statumo šlaitais, iš P – 6 m, iš Š, ŠV, PV – 3–4 m gylio. Anksčiau buvusi šlapia, užpelkėjusi, dabar sausa. Aprašyta vieta, daubos dydis ir pasakojimai atitinka dalį prieškario ir pokario aprašymų apie „daubą – prasmegusią karčiamą (bažnyčią)“. Bet, galimas dalykas, Pajūralio apylinkėse yra ir dar viena ar dvi analogiškos vietos, apie kurias pasakojama, kad ten prasmegusios karčemos (bažnyčios). **Palendrių Alka** (Raseinių raj.) vadinama maždaug 0,5 ha ploto loma 450 m į ŠV nuo Raseinių–Šimkaičių kelio, 280 m į PR nuo Palendrių piliakalnio. Iki šioje vietoje įsikuriant Lietuvos ir Kanados agrofirmai, lomoje telkšojo trys maži, maždaug po 20 m skersmens, ežerėliai. Dabar Alkos R ir ŠV pakraščiai užpilti žemėmis, ten stovi firmos gamybiniai pastatai, įrengta aikštelė. Į firmos teritoriją patekusi Alka pavirto viena 80x100 m dydžio kūdra. Alka pirmą kartą dokumentuose minima 1854 m. Iš gretimo Žieveliškės dvaro kilęs uolus Lietuvių mokslo draugijos

bendradarbis M. Davainis-Silvestraitis maždaug 1888 m. apie Alką užrašė vertingų padavimų ir pasakojimų. Be to, šioje vietovėje dar 1662 m. minimas XIX a. suskaldytas akmuo su Laumės pėda, o 1935 m. – Palendriuose nurodomas Perkūniškės laukas. **Tūbučių kalva** (Šilalės raj.), vadinama Ragankalniu, yra 450 m į P nuo Jūros upės kairiojo kranto, 320 m į V nuo Keberkščių Dvaro kapelių, 250 m į Š nuo Šilalės–Pajūrio plento. 200 m į Š nuo P. Venckaus sodybos yra aukštumos kyšulys kiek aukštesne Š dalimi, vadinamas Raganų kalnu. Kyšulio viršus 35 m ilgio Š–P kryptimi, 15 m pločio, iškasinėtas duobėmis bei žvėrelių urvais, dėl ko dažnai vadinamas Lapkalniu. Kalno V, Š, R šlaitai statūs, aukšti, o P kyšulus pereina į aukštumą. Pasakojama, kad čia būdavo deginamos raganos, kad esanti užkasta ginklų skrynja. Ragankalnis davė vardą visam Raganinės miškui, plytinčiam į R nuo Pajūrio miestelio. Jis laikytinas senojo kulto vieta. Į ŠR nuo Ragankalnio besidriekiantis gilus slėnis, pasak V. Statkevičiaus, turėjo Laumės daubos pavadinimą.

Ir po žvalgomosios ekspedicijos nepaaiškėjo, ar tam tikri keli objektai laikytini paminklais. **Paežerės Pilalė** (Šilalės raj.) yra 1,05 km į ŠR nuo viaduko (Upynos–Kaltinėnų kelias) Kauno–Klaipėdos autostradoje, 300 m į Š nuo Kauno–Klaipėdos autostrados, 250 m į R nuo kanaluoto Virdos upelio ištakų. Anksčiau šalia Pilalės gyvenusio J. Mėrbako pasakojimu, kasant iš kalvos žvyrą buvo rasta žmonių kaulų. Kalva pailga R–V kryptimi, su stačiais iki 10 m aukščio šlaitais, aukštesniu R galu, apie 10 m skersmens viršuje, be aiškesnės aikštelės. Ji labai apardyta karjero. Greičiausiai čia bus XVIII–XIX a. kaimo kapinės, kurios galėjo būti įrengtos ankstyvojo piliakalnio vietoje. Pajūrio žemės ūkio mokyklos (Šilalės raj.) muziejuje saugoma 1975 m. E. Arbačiausko **Tūbučiuose**, netoli Gegužinienės sodybos, rasta žalvarinė 5x7,5 cm dydžio apyrankė išplatinta ir ornamentuota vidurine dalimi, platėjančiais galais, datuojama greičiausiai I tūkstantmečio antrąja puse. Veikiausiai čia yra nežinomas kapi-nynas. 1,1 km į R nuo **Žvingių k.** (Šilalės raj.), 320 m į P nuo Žvingių–Didkiemio kelio, 300 m į Š nuo Jūros upės kairiojo kranto, į ŠV nuo buvusio karjero apie 1990–1991 m. buvo rasta žalvarinė apyrankė gyvuliniais galais, datuojama vėlyvučiu geležies amžiumi, pakliuvusi į KPC. Radimo vieta yra apie 300x150 m dydžio plokščiu viršumi molinga kalva, pailgu ŠR–PV kryptimi aukštumos kyšuliu į Jūros upės slėnį. PV kalvos dalyje surasta

1899 m. Rusijos Nikolajaus II $\frac{1}{2}$ kapeikos liudija čia anksčiau stovėjus pastatus. Greičiausiai apyrankę į šią vietą bus atnešęs čia gyvenęs žmogus. **Žėbiškių (Lygainių) piliakalniu** (Kauno raj.) vadinama SV–PR kryptimi pailga, apie 120 m ilgio ir 15 m pločio kalva. Ji yra 4–5 m aukščio, vidutinio statumo šlaitais ir maždaug prieš 25 metus apsodinta pušimis. 1982 m. surasto Lenčių piliakalnio (Kėdainių raj.) tikrovėje nėra. Tai tik kyšulyje įrengtos kaimo kapinės, kurių P dalyje šiuo metu guli 120x90 cm dydžio, nuo 10 cm storio, rausvo smulkiagrūdžio granito plokščiu paviršiumi akmuo su 18 cm skersmens ir 14 cm gylio smailiadugniu dubeniu.

Gintautas Zabiela, Vykintas Vaitkevičius

A survey of archeological sites in Žemaitija

The archeological sites and objects of the Western Lithuania were surveyed in 1996–1997 in attempts to find the site of Pilėnai castle, which was burnt down by crusaders in 1336, as well as the remains of the castles of the Livonian Order and the Order of the Knights of the Cross. We also pursued the purpose to find new archeological sites and sacral-mythological objects. In search for the site of Pilėnai castle we surveyed six late hill-forts in the Šilalė, Tauragė and Raseiniai districts. We think that the Pilėnai castle used to stand in the Ižiniškiai hill-fort. Of the fourteen wooden castles, built in the Lithuanian territory by the German Orders in the thirteenth–fourteenth centuries, only three castle sites have survived. The site of the Georgenburg castle, built in 1259–1260 by the Livonian Order, was localized. It is represented by the Vilkų Laukas (Šilalė dc.) hill-fort. We also found the Naujasis Obelynas manor site (Šilalė dc.), unfortified Vėžininkai settlement (Šilutė dc.), a few sacred stones, springs and old sacrificial offering places.

Gintautas Zabiela

Žvalgomieji tyrinėjimai naftotiekio Mažeikiai–Būtingė trasoje 1996 metais

1995 m. LII vykdė žvalgomočius tyrinėjimus Būtingėje, naftos terminalo pagrindinės statybos aikštelės vietoje (žr. *ATL 1994 ir 1995*